

УДК: 930.2 (477.75-13) «1945»

**РЕСУРСИ НАУКОВОГО АРХІВУ ЛІВАДІЙСЬКОГО ПАЛАЦУ-МУЗЕЮ
І КРИМСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ 1945 РОКУ: ІСТОРИОГРАФІЧНА
РОЗВІДКА**

Олег Шевченко

*Кримський гуманітарний університет (Ялта),
а/с 1228, пошта № 50, м. Сімферополь, АР Крим, 95050, Україна, тел. + 38 067-703-76-75,
e-mail: Yalta-1945@yandex.com*

Проаналізовано маловідомі і неопубліковані архівні матеріали з Лівадійського палацу-музею. Уперше в історіографії Ялтинської конференції використано наукові довідки як повноцінне історичне джерело. Ця методологія дає змогу ретельніше вивчити історію формування «кримської школи» істориків. Важливим результатом роботи стало розширення бази джерел з історіографії проблеми. Технологічно вирішено проблему використання «наукових довідок» і «матеріалів для радіовиступів» в історіографічному змісті.

Ключові слова: Кримська конференція 1945 р., історіографія Кримської конференції, науковий архів Лівадійського палацу-музею.

Актуальність. Кримська конференція 1945 р. виявилась однією із яскравих подій в історії Другої світової війни. Поряд з конференцією в Тегерані (1943) і Потсдамі (1945), «Ялтинські зустрічі» стали фундаментом нового миру. Якщо звернутися безпосередньо до «Ялти», то дозволені в її рамках проблеми значною мірою змінили політичну карту Далекого Сходу, істотно трансформували державні й етнічні межі у Східній та Центральній Європі, зумовили до зміщення гігантських цінностей і людських ресурсів по осі Німеччина–СРСР.

Цілком природно, що Кримська конференція впевнено увійшла в усі навчальні програми як середньої, так і вищої школи. Про зустріч «Великих Старців» ретельно міркують політологи, філософи, експерти-міжнародники, журналістська «братія»... навіть психіатри й кардіологи не обходять подію своєю увагою. Але «Ялта» так і не стала фактом і предметом вивчення істориками. Про це свідчить відсутність дисертацій, присвячених «Ялті» як у РФ, так і в Україні. Монографічний фонд налічує всього до трьох авторів. І зовсім уже незначна частка історіографічних студій, навіть з огляду на статейний компендіум радянського й пострадянського наукового простору. Існує навіть міфологема щодо відсутності історіографії Кримської конференції за відсутності власне дослідницьких текстів.

Отож актуальною є спроба розширити інформативну базу істориків «Ялтинців» (в авторській термінології це учені, чиї основні дослідницькі інтереси пов'язані із Кримською (Ялтинською) конференцією 1945 р.), надати історіографічному співтовариству нові архівні матеріали й розширити

традиційно вузькі рамки студій Лівадійської конференції. Тим більше, що подібна публікація у контексті заявленої теми виходить уперше.

Об'єкт дослідження: історіографія Кримської конференції, *предмет* – дослідницькі ресурси наукового архіву ЛПМ.

Ціль: визначити коло джерел з історіографії Кримської конференції 1945 р. у науковому архіві ЛПМ.

Завдання: визначити блоки інформації; вичленувати тематичні сегменти; проаналізувати найяскравіші архівні матеріали.

Науковий архів Лівадійського палацу-музею засновано 1994 р. здебільшого завдяки зусиллям головного зберігача Л. А. Тихонової. На його базі співробітники палацу видали кілька чудових книг, однак широкого кола дослідників архів так і не охопив.

У листопаді 2012 р. автора статті, за люб'язної згоди та цілковитої підтримки директора Лівадійського палацу-музею Л. В. Декушевої, допустили до роботи зі строго дозованим архівним ресурсом. На жаль, продовжити роботу виявилось неможливим унаслідок причин, пов'язаних зі статусом архіву. Річ у тому, що архів, створений для потреб співробітників палацу, за минулі роки звісно ж переріс свій статус. Ні його чимала й цікава документальна база, ні штат співробітників архіву, ні займані ними приміщення не сприяють ефективній роботі гостей. Власне авторові доводилося працювати в особистому кабінеті головного зберігача палацу, люб'язно наданого ним для потреб нашої публікації.

Однак навіть ті невеликі матеріали, які надали нам у розпорядження, а також подальший бібліографічний пошук за активного консультування виконуючого обов'язки заступника директора по науці Лівадійського палацу-музею О. А. Шамріна дали неоціненні й украй цікаві відомості.

Науковий архів Лівадійського палацу-музею має два блоки інформації, прямо й безпосередньо дотичних до Кримської конференції 1945 р.

Перший блок є суто проблематикою *джерелознавства*. Він становить величезний інтерес для всіх учених, яких цікавить хід конференції на рівні мікроісторії, що займаються роботою з мемуаристикою та історією наукових організацій. Цей архівний ресурс доречно розбити на два сегменти:

- *Жива історія*. Зазначений сегмент, розпорошений у папках та описах справ, слугує результатом роботи А. Ф. Лебедева та Е. Н. Дорошенко зі збору спогадів безпосередніх учасників конференції.

- *Листи*. Це записи безпосередніх учасників конференції, які надходили від них на адресу музею. У зазначеному сегменті висвітлено значний масив дрібних деталей, пов'язаних із проведенням конференції.

Другий блок – *історіографічний* – це об'ємисті папки, що містять матеріали наукової праці практично всіх співробітників музею. Принаймні з 1994 р. розпочали систематичний і доволі ретельний збір інформації про дослідницькі зусилля співробітників палацу. На кожного наукового співробітника заведено окрему папку, у якій міститься солідний і різноманітний масив інформації. Серед матеріалів можна простежити такі жанри наукової творчості: наукові довідки, матеріали до публікацій, копії публікацій (у журналах, збірниках і

газетах), матеріали радіовиступів, повідомлень на конференціях. Здебільшого ці документи обговорювали на науковій раді ЛПМ і реєстрували; їх завізовано підписом заступника директора палацу по науці з обов'язковою мокрою печаткою (вказано також номер протоколу, дату та іншу «технічну» інформацію).

На тлі катастрофічної мізерності матеріалів з історіографії вивчення Кримської конференції цей блок – «золота жила». Він дає змогу простежити розвиток творчих інтересів у дослідників, виявити ступінь цікавості різноманітних джерел, сформулювати становлення особистого стилю й регіональної традиції в розробці теми. Розмаїтість жанрів від науково-популярних (радіовиступів) до академічних (наукові довідки) дає змогу доволі предметно проаналізувати творчу лабораторію вченого – ту творчу лабораторію, що залишається за межами звичайної журнальної статті або, навіть, монографії. Авторіві статті вдалося попрацювати із двома персональними папками – науковими рпациями та довідками, матеріалами для опублікування завідуючої сектором науково-дослідного відділу Лівадійського палацу-музею О. М. Дорошенко, а також О. А. Шамріна.

Коротко розглянемо ті матеріали, які прямо й безпосередньо стосуються подій Кримської конференції 1945 р.

Найперші документи зафіксовані у папці *О. М. Дорошенко*¹ й відзначені 1994 роком. Усього за цей період виокремлено п'ять документів. Чотири з них [1; 9; 12; 13] присвячено винятково питанням мікроісторії краєзнавчого характеру. Зазначимо, що це одне з перших у вітчизняній науці зусиль систематичного й доволі плідного розгляду технічних деталей проведення конференції: питання ремонтно-будівельних робіт, міри безпеки й таємності, розміщення учасників делегації та інших питань, що, як наслідок, стали «козирною картою» наукової активності співробітників ЛПМ (матеріал частково опубліковано тільки 1999 р. [14]). Цьому сприяв факт їхнього вільного обігу в самих широких дослідницьких колах музею (адже наукові довідки аж до 2010–2012 рр. не носили закритого характеру, їх вільно видавали науковим співробітникам, екскурсоводам, що спричинило навіть часткову втрату багатьох матеріалів²). Гідним підсумком цього сегмента наукової праці стала публікація цікавої монографії С. В. Юрченко [22].

Останній документ свідчить про перший інтерес щодо питань властиво міжнародної політики (проблема вибору місця проведення конференції), проте інтерес доволі слабкий і, безумовно, аматорський [11].

– 1995 рік відображено у папці серйозною, об'ємною роботою, присвяченою історії створення ООН. Робота свідчила про стрибкоподібне зростання дослідника. Причому сам документ цілковито ніде так і не опубліковано. Хоча

¹ Нижче наведено вибрані документи з папок, які мають безпосередній інтерес для історіографічного аналізу Кримської конференції.

² Наприклад, документ «Дорошенко О. М. Крим. Погляд учасників американської делегації Ялтинської конференції 1945 р.» значиться в одній з ксерокопій «робочого» опису, проте відсутній у папці О. М. Дорошенко.

за обсягом і за масштабністю піднятої теми у контексті властиво історичного аналізу він на той момент був одним з найґрунтовніше пророблених питань. На відміну від багатьох інших матеріалів колег з Москви, Києва, Санкт-Петербурга, автор залишався істориком і не переходив у табір політологів чи міжнародників [5].

– *1996 рік*. Чотири матеріали [2; 3; 4; 8]. І хоча опубліковані усі тексти, крім «Японського», однак матеріали папки доволі відрізняються від публікації у збірнику своєю старанністю й фундаментальністю. Цей рік відкриває сторінку далекосхідних студій палацу. У подальшому ініціативу О. М. Дорошенко підтримано в публікаціях інших співробітників [21].

– *1999 рік* – два документи [7; 10]. Цей рік – своєрідний вододіл, після якого починається масштабна та оригінальна робота над питаннями міжнародної історії. Доволі важливими для історіографії є тексти, пов'язані з економічним блоком конференції, розглянуті О. М. Дорошенко. Адже й досі вони не мають у науці жодного чіткого тлумачення або скрупульозного аналізу. Причому матеріал Олени Миколаївни так і залишився архівним, не знайшовши свого повноцінного опублікування.

– *2001 рік* – закриває папку О. М. Дорошенко [6]. На жаль, це загублений матеріал про погляд з боку союзників на конференцію. Вважаємо, що текст ґрунтувався на рідкісних англійських виданнях, що зберігаються в кабінеті Рузвельта й Черчілля. Таке твердження ґрунтується на тому, що за останні роки роботи в палаці О. М. Дорошенко, освоївши англійську мову, ретельно аналізувала англійські тексти, склала велику й докладну картотеку, переклала деякі документи бібліотеки кабінетів, підготувавши їх до публікації.

Папка «Шамрін О. А.» містить матеріали, які практично усі опубліковано в різноманітних журналах та збірниках. Отож особливий інтерес представляє тільки кілька документів.

– *2004 рік* – матеріал радіовиступів [19]. Документ слугує зразком класичного радіовиступу на історичну тематику. Його складено за канонами науково-популярного жанру з ретельною вивіркою фактів, але в яскравому стилі й мальовничій манері. Незважаючи на стилістичні огріхи, загалом він цілком відповідає усному жанру. Це той самий науково-популярний жанр, якого так не вистачає для розвитку інтересу до Кримської конференції. Адже здебільшого сучасні публіцистичні та популярні публікації занадто багато волі дають емоціям і занадто мало – фактам. Їхнє органічне поєднання – велике мистецтво. Причому зазначимо, що виявив його студент (рік випуску 2003). На жаль, у папці відсутній матеріал для радіовиступу «Автомобільна історія» Ялтинської конференції, що зберігається тільки в особистому архіві О. А. Шамріна, з яким автора статті люб'язно ознайомили. Ці два матеріали доволі збалансовано свідчать про особливу гілку історіографії Кримської конференції, пов'язаної з популяризацією події.

– *2006–2007 роки* ілюструють масштабну роботу над питаннями Британської політики у зв'язку із Кримською конференцією. Загострено увагу саме на Великобританії, що дало змогу сформувати блок публікацій, які є новим

поворотом в історіографії Кримської конференції. Фактично вони відстежують значну кількість проблемних питань британської участі в «Ялтинських зустрічах», починаючи від психологічного портрета У. Черчілля [20] й ролі суспільної думки Великобританії в політиці [18] до «дрібних» питань політики Лондона і безпосередньої охорони британської делегації [15; 17]. Інтерес не випадковий і глибоко продуманий. Адже в багажі історика існують приклади класичних пророблень позиції США, проте практично відсутня самостійна традиція аналізу позицій Великобританії. Роботи О. А. Шамріна, у тому числі й неопубліковані тексти, цілковито заповнюють ці прогалини.

Уже традиційно науковим зусиллям супроводжує їхня добротна науково-популярна обробка у формі радіовиступу [16].

В особі О. А. Шамріна ми можемо простежити інший тип дослідника, що від геополітичних проблем і питань на грані історії–психології–географії звертається до проблем мікроісторії, зокрема до уніформи, системи військових звань і номерів підрозділів конференції, що забезпечують безпеку³.

Висновок. Архів ЛПМ слугує серйозним сховищем неоціненної історичної інформації із солідного переліку питань Кримської конференції 1945 року. Його ресурси з мікроісторії, чималі стоси науково-популярних текстів слугують унікальним фондом документів. Наукові папки співробітників, у які десятиліттями збирали результати роботи наукових відділів, украй важливі для складання повноцінної бібліографії Кримської конференції та просто незамінні для серйозних історіографічних розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Дорошенко Е. Н.* Вопрос об Иране на Крымской конференции: проблема вывода войск, нефтяные концессии. – Ливадия, 1996. – С. 1–15 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Ед.хр. 97 (1).
2. *Дорошенко Е. Н.* Вопрос о голосовании в Совете Безопасности: научная справка. – Ливадия, 1996. – С. 1–12 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. № 11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (2).
3. *Дорошенко Е. Н.* Еще раз о войне с Японией: статья для публикации. – Ливадия, 1996. – С. 1–5 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (5).
4. *Дорошенко Е. Н.* История создания ООН: Научная справка. – Ливадия, 1995. – С. 1–34 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Оп. 11. – Ед. хр. 97 (3).
5. *Дорошенко Е. Н.* К вопросу о размещении членов делегаций и обслуживающего персонала: научная справка. – Ливадия, 1994. – С. 1–9 // Научный архив Ливадийского

³ В архіві є в наявності також чималі стоси текстів С. В. Юрченко, окремі яскраві дотепер неопубліковані роботи з мікроісторії А. Ф. Лебедєва та Б. Н. Плужника. Їхнє вивчення плануємо здійснити найближчим часом.

дворца-музея. – Ф. III. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Оп. 11. – Ед. хр. 97 (13).

6. *Дорошенко Е. Н.* Крым. Взгляд участников американской делегации Ялтинской конференции 1945 г.: документ от 26.02.2001 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. №11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.».

7. *Дорошенко Е. Н.* Крымская конференция 55 лет спустя: материал для публикации. – Ливадия, 1999 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца-музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (23).

8. *Дорошенко Е. Н.* Организация ОСМ4 «Севастопольстрой» и ее роль в ремонтно-восстановительных работах во дворцах Южного берега Крыма: научная справка. – Ливадия, 1994. – С. 1–14 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (15).

9. *Дорошенко Е. Н.* О событиях связанных с Ялтинской конференцией: материал для публикации (вероятно 1996 г.) – С. 1–2 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (8).

10. *Дорошенко Е. Н.* Послевоенный мир: некоторые идеи организации нового экономического порядка в переписке Ф. Рузвельта и У. Черчилля: Сообщение. – Ливадия, 1999 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (21).

11. *Дорошенко Е. Н.* Почему Ялта?: научная справка. – Ливадия, 1994. – С. 1–16 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (17).

12. *Дорошенко Е. Н.* Прибытие участников конференции на Сакский аэродром и поездка в Ялту: научная справка. – Ливадия, 1994. – С. 1–6 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Научные работы и справки, материалы для публикации заведующей сектором научно-исследовательского отдела Ливадийского дворца-музея Дорошенко Е. Н.». – Ед. хр. 97 (14).

13. *Дорошенко Е. Н.* Проблема обеспечения секретности и безопасности участников конференции: научная справка. – Ливадия, 1994. – С. 1–4 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Ед. хр. 97 (16).

14. Ливадийский дворец-музей. Сборник. 1994–1999 : сб. науч. тр. – Севастополь : Мир, 1999. – 264 с.

15. *Шамрин О. А.* Воспоминания У. Черчилля о крымской конференции: материалы для радиовыступления. – Ялта, 2006 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. № 11. – Папка «Шамрин О. А.». – Ед. хр. 387.

16. *Шамрин О. А.* В путешествии за «Золотым руном» Уинстон Черчилль на Крымской конференции 1945 : тезисы доклада на Лазаревских чтениях 2007 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Шамрин О. А.». – Ед. хр. 387.

17. *Шамрин О. А.* К вопросу об охране британской делегации на Крымской конференции 1945 года: научная справка. – Ливадия, 2007 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Шамрин О. А.». – Ед. хр. 387.

18. *Шамрин О. А.* Роль общественного мнения Великобритании в реализации внешнеполитического курса У. Черчилля в годы Второй мировой войны в освещении советских источников: материал для публикации. – Ливадия, 2007 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Шамрин О. А.». – Ед. хр. 387.

19. *Шамрин О. А.* Союзники накануне конференции : материалы для радиовыступления. – Ялта, 2004 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Шамрин О. А.». – Ед. хр. 387.

20. *Шамрин О. А.* Черчилль и британская империя в период Второй мировой войны: научная справка. – Ливадия, 2006 // Научный архив Ливадийского дворца-музея. – Ф. III. – Оп. 11. – Папка «Шамрин О. А.». – Ед. хр. 387.

21. *Шамрин О. А.* Ялтинские решения 1945 года по Дальнему Востоку и их реализация в контексте взаимодействия СССР, США и Китая // Мировой порядок XXI в. и проблемы украинско-российских отношений : материалы научной конференции (Ялта, 7–9 февраля, 2006). – Симферополь : Крым, 2006. – С. 42–51.

22. *Юрченко С. В.* Гриф секретности снят: охрана Ялтинской конференции 1945 года. – Севастополь : Мир, 2003. – 180 с.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013

Прийнята до друку 25.02.2013

RESOURCES OF LIVADIA PALACE-MUSEUM AND YALTA CONFERENCE 1945: HISTORIOGRAPHICAL EXPLORATION

Oleg Shevchenko

*Crimean Humanitarian University (Yalta),
PO Box 1228, Simferopol, Crimea, Ukraine, 95050, tel. + 38 067-703-76-75,
e-mail: Yalta-1945@yandex.com*

This article analyzes the little-known and unpublished archival materials from the Livadia Palace Museum. For the first time in the historiography of the Yalta Conference, the scientific information used as a full historical source. This methodology allows us to examine more carefully the history of the formation of «Crimean school» historians. An important result is the expansion of the base of sources on the historiography of the problem. Article technologically solved the problem of using «scientific inquiries» and «materials for radio broadcasts» in the historiographical sense.

Key words: Crimean Conference in 1945, the historiography of the Yalta conference, scientific archive of the Livadia Palace Museum.

**РЕСУРСЫ ЛИВАДИЙСКОГО ДВОРЦА-МУЗЕЯ И КРЫМСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
1945 ГОДА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ****Олег Шевченко**

*Крымский гуманитарный университет (Ялта),
а/я 1228, почта № 50, г. Симферополь, АР Крым 95050, Украина,
тел.: + 38 067-703-76-75, e-mail: Yalta-1945@yandex.com*

Проанализированы малоизвестные и неопубликованные архивные материалы из Ливадийского дворца-музея. Впервые в историографии Ялтинской конференции использованы научные справки как полноценный исторический источник. Эта методология позволяет более тщательно изучить историю формирования «крымской школы» историков. Важным результатом работы стало расширение базы источников по историографии проблемы. Технологически решена проблема использования «научных справок» и «материалов для радиовыступлений» в историографическом смысле.

Ключевые слова: Крымская конференция 1945 г., историография Крымской конференции, научный архив Ливадийского дворца-музея.